

ATABEK YURDU'NUN BATI KESİMİ YUSUFELİ

 Yunus ZEYREK

Çoruh nehri boyundaki **Artvin** ve buranın şirin ilçesi **Yusufeli**, tarihî **Atabek Yurdu**'nun batı kesimini oluşturmaktadır. Yukarı Kür ve Çoruh havzaları çok eski Türklük coğrafyasıdır. Bu konuda en önemli kaynaklardan biri meşhur Gürcü kroniği *Kartlis-Çxovreba (Gürcistan'ın Hayatı)*'dir. Bu tarih kaynağı, milattan önce Makedonyalı İskender ordularının Kafkasya'ya geldiği sırada buralarda **Kıpçak** ve **Bun-Türklerin** yaşadığını haber vermektedir. Hatta onların yerleşik bir hayat yaşadıklarını, *Sarkmet* ve *Siğnak* gibi şehirlerinin olduğunu kaydetmektedir. İkinci önemli kaynak da bizim Kitab-ı Dedem Korkut'tur.

Dede Korkut Kitabı'nda *Ahıska, Bayburt, Trabzon ve Kıpçak* isimleri geçmektedir. Zaten bu destanî hikâyelerde '*Müslüman Oğuzlarla onların kuzey komşuları olan Hristiyan Kıpçakların mücadelesi*' anlatılmaktadır.

Kıpçakların Oğuzlar gibi büyük bir Türk kolu olduğu bilinmektedir. Fakat nedense kaynaklarımızda **Bun-Türk** sözü geçmemektedir. Gürcü kroniğinde sıkça geçen bu sözün, Gürcü dil bilgini N. Marr (1865-1934) tarafından "*Otokton/yerli Türk*" anlamına geldiği belirtilmektedir. Günümüzde de bölge halkına *yerli* denilmesi bundan olsa gerektir..

Selçuklu fetihlerinden önce bu coğrafya Bizans hâkimiyetindeydi. Hatta Gürcü kroniğinin verdiği bilgiye göre *Ardahan Suyu (Kür)* ve Çoruh boyları nüfus bakımından da ıssızdı. Buralar, XI. yüzyılda doğudan gelip Bizans üzerine yürüyen Selçuklu akınlarıyla Oğuzların eline geçti. Alp Arslan'ın 1071'de kazandığı Malazgirt Zaferi'nden sonra Türk akıncıları Ege sahillerine ulaşmış olsa da Erzurum'da Bizans valisi oturmaktaydı. Alp Arslan'ın oğlu Melikşah zamanında (24 Haziran 1080) kazanılan Selçuklu zaferiyle buralardaki Bizans hâkimiyetine son verilmiştir. Melikşah'ın kumandanı Emir Ahmed'in, Posof ile Şavşat arasındaki Arsiyan Dağı'nın doğu eteklerinde, Posof'un Kol köyü yaylası düzlüklerinde Gürcü-Bizans birleşik kuvvetleriyle yaptığı meydan muharebesini kazanması sonucu Karadeniz sahillerine kadar

olan Kuzeydoğu Anadolu, Oğuzların eline geçmiştir. Bu savaşta Acara ormanlarına kaçarak canını kurtaran Bagratlı Gürcü Kralı Giorgi, daha sonra Rey şehrinde Melikşah'ın huzuruna giderek bağlılığını bildirmiştir. Gürcü kroniği, Melikşah'ı, "*Haraketleri ve iyiliği bakımından en güzide bir insandı.*" diye övmektedir.

Gürcistan, eski bir krallık olmakla beraber düzenli bir devlet ve ordu geleneği yoktu. Ülke, parça parça beylikler şeklinde yönetilmekteydi. Bu durum onların kendilerini savunmalarını güçleştirmekte hatta çaresiz bırakmaktaydı. Kral Giorgi'den sonra tahta geçen oğlu David II, Kafkasların kuzeyinde yaşayan Kıpçakların Başbuğu Karahan oğlu Atrak Bey'in kızıyla evliydi. Selçuklu akınları karşısında aciz kalıp ülkesini savunamayacağını anlayınca seçkin bir hey'eti kayınpederine gönderip onları güneye davet etti. Onlar da bu daveti kabul ederek binlerce aile olarak Kafkasların güneyine geldiler. 1118 yılında başlayan bu göç, yıllarca devam etti. Güneye gelen Kıpçaklar Gürcü kilisesi vasıtasıyla Ortodoks Hristiyan oluyorlardı.

Kral David, Kıpçaklardan meydana gelen güçlü bir ordu kurdu. Bu ordunun kumandanı da Kıpçak'tı. Kıpçak savaşçılar sayesinde Tiflis'i aldığı gibi Erzurum yakınlarına kadar geldi. David, ölümden bir yıl önce yani 1124 yılında, Kıpçak ordusuyla Cavaxet (Bugünkü Çıldır, Ahılkelek)'ten İspir'e değin yerleri ele geçirdi. Selçuklulara karşı

Osmanlı fethinden önce
Ahıska Atabek Hükümeti sınırları (1268-1578).

savaşlar kazandı. İlk defa düzenli bir ordu kurarak savaş kazanan ve düzeni sağlayan Kral, *Kurucu/İslâhatçı David* unvanını aldı. Fakat o, söz verdiği hâlde Kıpçakların iskân işini hâlâ tamamlamamıştı. Bu sebeple de kendisine karşı birçok suikast girişimleri olmuştu. II. David'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Dimitri, Kıpçakların baskısına karşı duramamış, onları Yukarı Kür ve Çoruh boylarında iskân etmiştir. Artık bu bölge sağlam bir Türk yurdu hâline gelmişti. Bu devirde bölge ahalisi Ortodoks Hristiyan olup Gürcü kilisesine bağlıydı.¹

Zamanla Kıpçaklar Gürcistan'da ordu ve maliyenin yönetimini ele geçirdiler. Kıpçak etkisinin arttığı Kraliçe Tamara zamanı (1184-1211), Gürcistan tarihinin en parlak devri olarak nitelenmektedir. Kubasar ve Kutlu Arslan gibi Kıpçak devlet adamları, senato şeklinde bir yapı oluşturarak Kraliçenin yetkilerini bile sınırlandırmışlardı.

Günümüzde bazı şovenist Gürcü yazarları, bu

¹ Bu konuda merhum Hocam Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu'nun Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan *Yukarı Kür ve Çoruh Boylarında Kıpçaklar* adlı kitabı ile *Ahıska-Ardahan-Artvin ve Oltu'da Hristiyan Atabekleri I, II* başlıklı makalesinin okunmasını tavsiye ederim. **Bizim Ahıska** dergisi, S. 10 ve 11, 2008.

muazzam kitlenin zaman içinde Gürcüleştğini, eriyip gittiğini söyleyerek bu coğrafyadaki tarihî Türk varlığını inkâr etmektedirler. Hâlbuki Gürcistan tarihi aynı zamanda Türk tarihinin bir cüzüdür. Bu coğrafyanın tarihinden Türk'ü çıkarırsanız, yazdığınız şey tarih olmaz. Sadece Tiflis'in tarihini okuyanlar bile bu hususu açıkça anlar.

Çoruh boyu, bütün Gürcistan'la birlikte 1240 yılında Cengizlilerin akınına uğramış ve 1256 yılında Tebriz merkezli olarak kurulan İlhanlı Devleti'ne tâbi olmuştur. İlhanlılar Çağı'nda **Atabek** unvanı verilen Posof/Çak Kalesi'nde oturan Kıpçaklı İlbeyleri, 1268 yılında sınırları Ahıska doğusundaki Azgur Boğazı da denilen Taşkapa (*Taşis-kari*)'dan batıda İspir'e kadar olan yerleri içine alan Ahıska merkezli bir hükûmet kurdular.² Bu **Atabek Hükümeti**, İlhanlıların yıkılmasından sonra Timurlulara, onu takiben Karakoyunlulara ve sonra da Akkoyunlulara tâbi oldu. Gürcistan da bu devletlere vergi ve haraç ödemekteydi. Atabek Hükümeti, 1502 yılında bütün Gürcistan'la birlikte Safevî Türkmen Devleti'ne bağlandı. Bu devirde

² Eski Gürcü kaynakları da bu bölgeyi *Sa-Atabago* (Atabek Ülkesi) adıyla anmaktadır.

Gürcü kralları Müslüman olup din, kıyafet ve adlarını da değiştiriyorlardı: *David/Davut Han, Simon/Şah Navaz, Rostom/Husrev Mirza, Giorgi/Şah Navaz, Vaxtang/Hüseyin Kulu Han...*

Bu kısa bilgilerin penceresinden bakınca, **Yusufeli** ve çevresinin, tarihî Kıpçak Atabekleri ülkesinin batı kesimini teşkil eden eski ve köklü bir Türk yurdu olduğunu görüyoruz.

Bugün Yusufeli, Ardanuç ve Artvin'de Gürcülük propagandası yapan papaz veya bilim adamı kılıklı casuslar, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız bilgilerden habersiz değiller. Onlar bu coğrafyada hiçbir zaman tam bir Gürcü hâkimiyetinin olmadığını da biliyorlar. Birkaç kilise kalıntısına sığınarak yürüttükleri bu propaganda faaliyeti de sağlam temellere dayanmamaktadır. Bu kiliselerin kimler tarafından yapılmış ve kimler tarafından kullanılmış olduğu hususu ayrıca araştırılmaya değer. Yüzyıllarca bu coğrafyada Hristiyan olarak yaşayan ve hatta bir hükümet kurmuş olan Kıpçak halkının hiçbir yapısı olmadığı nasıl söylenebilir?

Yusufeli ve çevresindeki kiliselerin mimarî özellikleri iyi incelenmelidir. Bu eserlerdeki çadır mimarisi özelliği gözden irak tutulmamalıdır. Gürcü tarihçi G. Magalaşvili'nin verdiği bilgiye göre, Ermeni ve Gürcü mimarisinde *kubbe inşaatı*, VI-VII. asırdan öteye gitmemektedir. Hâlbuki Türklerin çok eskiye dayanan çadır mimarisi, önceleri kümbetlerde daha sonra da dinî yapılarda kubbe olarak kullanılmıştır.

Burada iki terimi açıklığa kavuşturmak lâzım. Birisi, **Gürcü** nedir ve kimlere denir? Gürcistan'ın asıl ahalisi kendilerini Gürcü değil *Kartvel/Kartveli* olarak tanımlamaktadır. Ülkenin resmî adı da *Kartvel yurdu* anlamında *Sa-kartvelo*'dur. Gürcü kelimesi, çok eski çağlarda Karadeniz'in en doğu sahilinde bugünkü Acara ve Artvin yöresinde yaşamış *Kolx/Kulxi* halkının isminden gelmektedir. Bu isim, zaman içinde bazı ses değişikliklerine uğrayarak nihayet *Gurc/Gurci/Gürcü* şeklini almıştır. Artvin yöresinde Gürcülük propagandası yapanların ustası müteveffa Ahmet Özkan Melaşvili de kelimeyi böyle izah etmektedir! Buradan şu sonuç çıkarılabilir: Acara halkı Gürcü olsa da, Gürcistan halkı Gürcü değil Kartvel'dir. Kaldı ki bu isim etnik olmaktan ziyade dinî bir anlam da taşımakta ve Müslüman'ın mukabili olarak kullanılmaktaydı. Zamanla anlam kaymaları olmuş bugün de içinden çıkılmaz bir noktaya gelmiştir. Birileri de bütün ahlâkî ve bilimsel kriterleri çiğneyerek bundan istifade etmeye çalışmaktadırlar.

İzaha muhtaç ikinci husus, Gürcistan'ın kraliyet ailesi olan **Bagrattlı** hanedanının menşei meselesidir.

Çoruh vadisinden çıkmış olan bu sülâlenin menşei meselesi henüz çözülememiştir. Kral Erekle'nin 1783'te Rusya'ya tâbi olmasından sonra Tiflis'e iyice yerleşen Ruslar, bin yıldan beri iktidarda bulunan bu hanedanın varlığına 1801 yılında son vererek köküne kibrit suyu dökmüşlerdir. Bagrattlı hanedanının milattan önce bu coğrafyada yüzyıllarca hâkim olmuş Saka Türklerinin bir bakiyesi olduğu şeklindeki nazariye araştırılmaya muhtaçtır. Kür ve Çoruh boylarında yaşamış olan Sakaların Türk menşeli olduğu bilim adamları tarafından kabul edilmektedir. Günümüz Gürcü tarihçilerinden Guli Alasania'nın *Gürcüler ve İslâm Öncesi Türkler* adlı kitabında bu konuyla ilgili açık bilgiler var. Diğer taraftan Ermeniler de bu ailenin Ermeni olduğunu öne sürmekte ve *Bagratyan* olarak anmaktadırlar. Bir başka Ermeni tarihçi Levon Panos Dabağyan, Bagrattlı ailesinin *Yahudi* olduğunu iddia etmektedir. Gürcülere kalsa bu aile Gürcü'dür. Bu konu vaktiyle Gürcü ve Ermeni tarihçiler arasında şiddetli tartışmalara konu olmuştur. Bagrattlı aile ise kendilerinin Davut Peygamber soyundan geldiğine inanmaktaydı. İngiliz tarihçi D. M. Lang da *Gürcüler* adlı eserinde bu görüşe yer vermektedir. Gürcü millî tarih kaynağı **Kartlis Çxovreba**, Bagrattlı David II'den bahsederken şu ifadeyle başlıyor: "*Giorgi II'nin oğlu, Peygamber Davud'un 78. neslinden inmiş, Kartli ve Abhazya'nın 56. Kralı olmuştur.*" Peki, Gürcüler Davut Peygamber'in neslinden midir?

Hâl böyleyken Bagrattlılar döneminden kalan her esere Gürcü damgası vurulabilir mi? Kaldı ki yukarıda işaret ettiğimiz gibi açıkça bilinen tarih çağında (1268-1578) bölgede 300 yıldan fazla hükümet şeklinde varlığını göstermiş Ortodoks bir Türk yönetimi söz konusudur. Öyleyse Tortum, Yusufeli ve Şavşat'taki dinî yapıların kimlere ait olduğunu yeniden düşünmek gerekir.³

2015 yılı Mayıs'ında Tiflis'te Gürcistan Patrikhanesi Aziz Andria Pirveltsodebuli Üniversitesinde *Türkiye Gürcüleri ve Lazları (Kartveller)* konulu bir sempozyum düzenleniyor. (Bizim tanıdığımız Lazlar Kartvel miymiş! Duymasınlar!) Bu sempozyuma Türkiye'den birkaç hemşehrimiz de katılmış. Sanat tarihi ilmini ve muhacirleri istismar ederek Çoruh vadilerinde, Kartveloloji saçmalıklarına destek verme gayretine giriyorlar. Konuşmacılar arasında bir de Acaralı Tariel var! Onun *İmerhevi'nin Konuşan Toprağı* kitabını okuyan Artvinliler saçını başını yolar... Bunların hesabına göre bu bölge *kalû belâ*'dan beri Gürcülerle meskûn imiş! Buralara

³ Ne yazık ki burada bahsettiğimiz hususlardan habersiz bazı bürokratlarımız ve mahallî idarecilerimiz, zaman zaman Gürcü propagandasına kanarak yanlış beyanlarda bulunmaktadırlar.

ne Türk gelmiş, ne Bizans, ne Selçuklu ve ne de Osmanlı⁴

Atabek ülkesinin batı kesimi olan Artvin/Livana ve Yusufeli yöresi, 1549'da, Ardanoç ve Ardahan da 1551'de Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. 1578 yılı yazında Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun, Şark Seferleri sırasında Safevî ordusuyla yaptığı Çıldır Cengi'nde galip gelmesiyle Atabek ülkesinin merkezi Ahıska ve Altunkala da Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Mezarı Ardanoç'ta bulunan Sefer Paşa'nın Ahıska Eyalet Valisi bulunduğu yıllarda (1626) Kür ve Çoruh boyunda yaşayan Ortodoks Kıpçak ahali İslâmiyet'i benimsemiştir.

Bu bilgiler ışığında bölgedeki kilise kalıntılarına hangi gözle bakmalıyız? Yani yüzyıllarca burarlarda Ortodoks olarak yaşamış olan Türk ahalinin kutsal mekânları Kartvellerin midir? Niçin?

Yukarıda marifetlerini andığımız fakat şimdilik isimlerini vermediğimiz bazı Şavşatlı birkaç hemşehrimiz, Gürcü propagandasına alet olmaktadır. Öyle ki Yusufeli, Artvin, Ardanoç ve Şavşat'ın kardeşi olan **Atabek Yurdu**'nun merkezi **Ahıska**, bilhassa Sovyet rejimi döneminde Gürcüler tarafından soykırıma tabi tutulmuş, aydınları öldürülmüş ve ahali de 1944 yılında topyekûn sürgün edilmiştir. Bu yüz karası sürgün günümüzde de devam etmekte, Avrupa Konseyi kararlarına rağmen Gürcistan bu halkın ana yurda dönmesine müsaade etmemektedir. Bizim "kandırılmış" hemşehriler, bu faciaya gözlerini kapadıkları gibi Ahıska Türklerinin de Gürcü olduğunu iddia edecek kadar insanlıktan uzaklaşmaktadırlar. Şavşatlı Abdülmecit Tokdemir ile Yusufelili M. Âdil Özder gibi münevverler, kapı komşuları arasından böylelerinin çıkacağını tahmin edebilirler miydi...

Gürcistanlı propagandacıların öne sürdükleri iddialardan biri de şudur: "*Bölge ahali Gürcü ve Hristiyan'dı; Osmanlıların baskısıyla din ve milliyetlerini değiştirdiler.*" Bu iddia asılsız olmaktan öteye bölge halkına yapılan bir hakarettir. **Atabek Yurdu** ahali bir zamanlar Ortodoks olsa da etnik yapıları itibarıyla Türk'tü. Bunu bizden önce tarihî Gürcü kaynakları yazıyor, yukarıda belirttik. Din değiştirmeye gelince, bu doğrudur. Aynı dili konuştuğu ve aynı köklere bağlı bir devlete tâbi olunca, Hristiyanlığı bırakıp Müslüman olmaları garip bir şey değil ki... Bundan size ne? Yani kısaca din değişmiş fakat milliyet değişmemiştir. Eğer milliyet değiştirme söz konusu olsaydı sizin de Türkleştirilmiş olmanız icap ederdi!

⁴ Tariyel Putkaradze ve eşi Şuşana Hanım'ın yıllardan beri özel görevli gibi bu bölgede yaptıkları propaganda çalışmalarından haberdarız.

Gürcü şovenistlerinden Şota Lomsadze, Atabekler hakkında şöyle demektedir: "*Çaklı sülalesi 600 yıl bölgede hâkim olmuştur. Moğol devrinde Gürcü devletine ihanetle Gürcistan'a sırt çevirerek bölücülüğü başlatmışlardı. Nihayet Sa-Atabago (Atabek Yurdu) topraklarını Gürcistan'dan kopararak Türklere bağlandılar.*"

Bu ifadelerden Gürcülerin, Ahıska Kıpçak halkını kendilerinden görmedikleri açıkça anlaşılmaktadır. Onlar Acaralılara da aynı nazarla bakmaktadırlar. Acaralıları asimile etmek için siyaseten kendilerinden göstermeye çalışsalar da onlara *Tatar/Türk* dediklerini biliyoruz. Acara demişken akla gelen bir hususu da burada zikrelelim: Ünlü tarihçi **Zeki Velidî Togan**, Sakalardan bahsederken onların *kurut* peyniri yaptıklarını özellikle belirtir. Acara, Artvin, Ardahan ve Ahıska bölgelerinin eski **Saka/İskit** yurdu olduğu malumdur. Gürcistan'da bilinmeyen *kurut* peyniri, başta Acara olmak üzere adı geçen yerlerde hâlâ bilinmektedir. Bu bilgi bize ne söyler?

Ne yazık ki bugün Gürcistan, Acara'nın asil Müslüman halkını yalanlarla ve akıl almaz insanlık dışı baskılarla Hristiyanlaştırmaktadır. 16 Mart 1921'de Moskova'da ve aynı yılın Ekim'inde Kars'ta imzaladığımız antlaşmalarda Acara'nın statüsünü belirlediğimiz hâlde zaman içinde attığımız imzanın sorumluluğunu unuttuk. Acara'nın bugünkü nesilleri yakın geçmişten habersiz olarak bu zalim propaganda ve baskıların kurbanı olarak eriyip gitmektedir.

Gürcü propagandacılar bölgede kullanılan fakat Türkiye Türkçesinde bulunmayan bazı kelimeleri de suiistimal ederek bir delil gibi kullanmaktadırlar. Şunu hemen ifade edelim ki yüzyıllardan beri aynı coğrafyada kapı komşusu olarak yaşayan toplumların kelime alışverişi kadar tabii bir şey olmaz. Üstelik bu halk bir zamanlar Gürcü kilisesine bağlı Ortodoks olduğundan din kültürü yoluyla birçok kelime geçmiş olabilir. Bugün dil ve kültürümüzde sayısız Arapça kelimenin hâlâ kullanılıyor olması gibi... Gürcülerde de Türkçeden geçmiş birçok kelime var: *Cengiz/Tengiz, Elkuca/Elgücü, Eligula/Ali Kulu, Goça/Koç, otaği/otağ-oda, namus/namusi, pancara/pencere, taba/tava, puli/pul-para* vs.

Bazı yer adlarının da istismar edildiğini görmekteyiz. Şüphesiz bu adların izahı o kadar kolay değildir. Kelimeleri zorla eğip bükmeye bir sonuca varılamaz. Bazıları Gürcüce olsa da birçoğu Gürcüce değildir. Türkiye Türkçesinde olmaması onların Gürcüce olduğu anlamına da gelmez. Yüzyıllarca bu coğrafyada yaşamış Saka ve Urartu medeniyetinden hiçbir yer adı kalmamış olduğu düşünülebilir mi?

Eski Kıpçak Türkçesinde olup yüzyıllardır kullanılmayan ve belki de Gürcücede yaşayan kim bilir nice kelime var... Bunun yanında temiz Türkçe yer adlarının varlığı da inkâr edilemez.

Sözü fazla uzatmadan Yusufeli'nin medarı iftiharını olan evlâdı merhum Öğretmen M. Âdil Özder (1907-1987)'in bir mektubuyla yazımıza son verelim. Bu mektup, hem onu rahmetle anmamıza vesile olacak ve hem de yukarıda ifade ettiğimiz hususlarda bir "Yusufeli Bilgesi"nin fikrini öğrenmiş olacağız.

M. Fahrettin Kırzioğlu.

Bir Mektup

Şavşat, 15.4.943

Pek Değerli Kardeşim
Fahredden Beğ,

Üstad Huzurî ile birlikte yazdığımız 28 Mart 943 tarihli mektubunuzu dün akşam aldım. Mektubunuz beni ne kadar sevindirdi ise o kadar da mahcup oldum. Bu mahcubiyetliği zaten iki bu-

çuk yıldan beri üzerimde taşıdım. Sizin iyi kalbiniz, benim size karşı ihtiyar ettiğim bu yersiz-kötü hareketi affedecektir. Kırtasiyeciyeye olan borcumdan sizi hedef ettim, üzdüm. Kendim de fena tanındım. Öyle geceler oldu ki bu iş beni uğursuz bir kâbus gibi üzdü durdu. Şimdi kırtasiyeciyeye olan hesabı tamamen ve defaten kapatmaya imkân bulamadığımdan bugün posta ile adresine yigirmi lira çıkarıyorum. Kendisinden ayrıca af dileyeceğim. Ve kabahatin doğruca bende olduğunu mektupla bildireceğim. Makbuzu bu mektupla size takdim edeceğim. Bu bahsi burada bırakarak diğer hususlara geçeyim.

Edebiyat Fakültesinin mesleğinize göre seçtiğiniz Türkoloji şubesinde yurda en değerli bir eleman yetişeceğinize şimdiden inanıyoruz. Yalnız Kars değil Çoruhlular da sizinle iftihar etmektedirler ve edeceklerdir. Muhitimiz hakkında şimdiiye kadar yaptığımız tedkikat -Doğuş'ta, Ülkü'de neşredilenler- gözlerimizdeki karanlığı sildi. Çoruh bölgesine öteden beri vurulmak istenen Gürcülük damgasını ilk olarak siz sildiniz. Gürcü olmadığımızı içten gelen bir sevk-i tabî ile biz de anlıyorduk. Fakat bu hakikati hiçbirimiz ilmî bir surette ortaya atamadık. Tarihten Sesler adlı dergide

neşredileceğini haber verdiğiniz son iki makalenizi dört gözle ve sabırsızlıkla bekleyeceğim.⁵ Hemen hatırıma gelmişken Çorux kelimesinin sizce Çorok şeklinde yazılması sebebini yine sizden soracağım. Hakikat hâl bizim Erkinis'te halk bu nehre aynen Çorox derler. Fakat bütün mahallî bilgilerim gibi bu kelime üzerinde vukufum da hiç bulunmadığından bu kelimenin aslı hakkındaki mütâalanızı rica ederim.

Üç aydan beridir arkadaşlar muhit hakkında tarihî araştırma yapmayı istiyorlar. Israr edip bu arkadaşlara: ben tarih anlamam dedim, vazgeçmediler. Öteye döndüm, beriye baktım, elde ettiğim birkaç eser beni tatmin etmedi. Bir şeyler buldum, fakat şöyle böyle... Bulduklarımın başında da Doğuş dergisinde neşrettiğiniz makaleler bulunduğu(nu) hemen söylemek isterim. İşe girişince insanı bir meraktır sarıyor. Çoruhlu âşıkları te'lif ederken bunun baş tarafına da Çoruh boyunun -yukarıda arz ettiğim gibi- üzerindeki Gürcülük damgasını kaldırayım dedim. Tabî bu benim salâhiyetimin tamamen dışında kalsa bile yarım yamalak bir fikir verip de bir muğlaklık içerisinde bulunan muhit halkını az da olsa tenvir etmiş olmak herhalde faideden hâli değil.

İşte Sayın Fahriciğim, bu mevzua da bulaştım. Tatilde daha boş vakitler bulup Artvin Halkevindeki eserler üzerinde meşgul olmak istiyorum. Doğuş'ta Taok'lardan bahseden 45 sayılı dergiyi bulamadım. Ya Bursa'dan noksan gönderdiler veya ben kaybetmişimdir. Bakalım arayıp nereden bulacağım ki istifade edeyim. Miladî 141 yıllarında buralardan -Oltu tarafından- geçen Ksenophon adlı meşhur serdar, hâkim ve tarihçinin yazmış olduğu Avdet adlı eseri -Türkçe tercümesini- bulmak mümkün olsaydı biraz daha aydınlanmış olacaktım.⁶ Tarihten Sesler'deki makalelerinizden bu hususta daha çok istifade edeceğime emin bulunuyorum. Herhalde bu cihetlerden beni aydınlatmak da sizin mefkûrenize uygun düşer kanaatindeyim.

Üstad Huzurî'nin deyişlerinden birkaçını sarı yeşil sahifelerde memnuniyetle gördüm. Bu yardımınızdan, alâkanızdan dolayı Çoruh'umuz nâmına, başta zâtîâlinize ve bütün bu işle ilgili arkadaşlara teşekkür ve saygılarımı sunmayı bir borç bilirim. Bunun içerisinde bulunan kara bahtım redifli koşmasını, geçen ilkbaharda burada misafir ettiğim sırada

⁵ M. Fahrettin Çelik (Kırzioğlu), Yusufelili Huzurî I, II, Tarihten Sesler dergisi, Aralık 1943; Şubat 1944.

⁶ Ksenophon (MÖ 430-MÖ 354): Atinalı yazar, tarihçi, komutan. En tanınmış eseri Anabasis-On Binlerin Dönüşü, onun Perslere karşı savaşın bozgunla döndüğü yolculuğu anlatan ve çoğu Anadolu'da geçen büyük bir askerî seferin günlüğüdür.

irticalen söylemişti. Kendisi ne maksatla ve neyin tesiriyle bu eşsiz koşmayı söylemiş olduğunu bilir.

Derlediğim halk şairlerinden şimdilik kitap hâlinde basılan ve halk kitabı mahiyeti arz edecek bir müsveddem yoktur. Yalnız Çoruh âşıkları arasında vuku bulmuş münazara, müşâareleri eğer kitapçı bir arada neşretmeyi kabul ederse bir defa görüşünüz. Kitapçıdan bir de hiçbir bedel istemem. Yalnız neşre-deceği kitaptan sizin de tensip edeceğiniz ve kendisinin kabul edeceği miktarı kitap olarak isterim. Diğer kısımları bir kül hâline getirip en müsait fırsatta Artvin Halkevi tarafından tab'ettirilmek üzere saklamaktan başka çare bulamıyorum.

Huzurî Baba'nın eserlerini bir arada basturmak yolundaki emsalsiz teşebbüsünüze memleket nâmına ayrıca minnettarlığımızı arz ederiz. Üstad, bu cihetten çok talihlidir ki en olgun çağlarında sizinle tanışmak lütfuna mazhar olmuştur. Kendisinin Türkiye'de tanınmasına tek âmil de siz oldunuz.

Nitekim mektubunda, dolaştığı bunca muhitlerde "Ne bir edebiyat heveslisine ne de bir şaire rastlayabildiğini" işaret etmiş olması, onun İstanbul'a gelinceye kadar yine tanılmadığına biricik delildir.

Tatil münasebetiyle bu havaliye ter-tip edileceğini kaydettiğiniz seyahat benim için de çok iyi bir fırsat olacaktır. Bu meyanda Şavşet'i de ihmal etmezsiniz. Eserlerinden tanıdığım Bay Mehmet Halit Bayrı, herhalde Çoruh'tan çok lüzumlu malûmat elde etmiş olacaktır.⁷

Fakülteyi bitirdikten sonra İstanbul'da kalmanız, çalışıp daha uygun yer bulmanız, doçent hatta profesörlüğe yükselmeniz elbette sizin için bir gayedir. Muhakkak ki tedkîk için en müsait İstanbul'dur.

Fahri Beğ, Erzurum Tarihçesi ile Türkçülüğe Giriş adlı kitaplardan çok faydalandım.⁸ Türkçülüğe Giriş'ten benden başka birkaç arkadaş daha istifade etti. Bunları size posta ile takdim ettim. Teşekkürler ederim. Geç kaldı, kusuru bağışla. İhmalkârlığım belli.

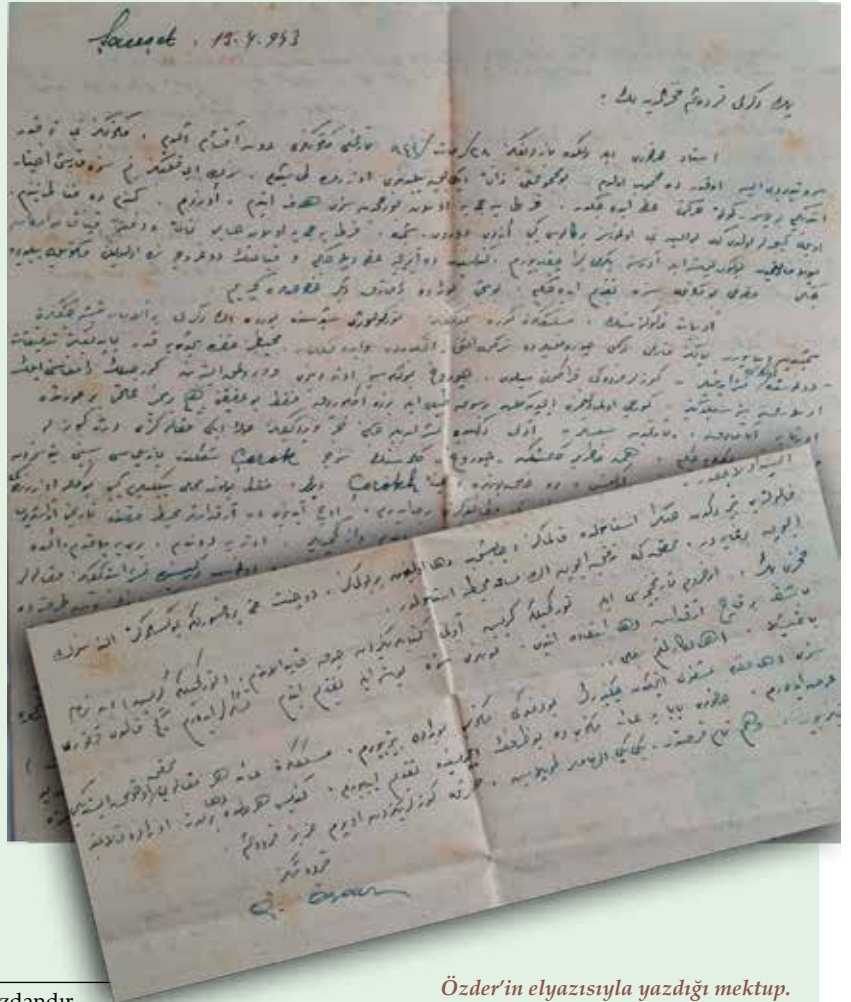
Sizi daha fazla meşgul etmekten çekinerek bu defaki mektubumu burada

bitiriyorum. Mesleğinize ait her makaleyi muhakkak okumak istediğimi arz ederim. Huzurî Baba'ya ait mektubu da bu zarfın içinde takdim ediyorum. Kendisi herhalde daha bir müddet orada kalacağına benziyor ve hem tam fırsattır. Yeni yeni ilhamlar toplasın. Hürmetle gözlerinizden öperim, aziz kardeşim.

Â. Özder

M. Âdil Özder.

Özder'in elyazısıyla yazdığı mektup.

⁷ M. Halit Bayrı (1896-1958): Ünlü folklorcularımızdandır.

⁸ Abdurrahim Şerif Beygu, Erzurum Tarihi, İstanbul, 1936; Reha Oğuz Türkkan, Türkçülüğe Giriş, İstanbul, 1940.